

технічних засобів у діяльності ОВС і навчальному процесі: збірник наукових статей за матеріалами доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції 22 грудня 2017 року. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 407 с.

Кришевич Ольга Володимирівна,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ В КОНТЕКСТІ ШАХРАЙСТВА

Анотація. Розглядається понятійний аспект шахраїв, їх загальні риси, крім того звертається увага на розкриття сутності обман та зловживання, як способи шахрайства. Дослідження віктимологічних особливостей шахрайського обману дозволило виявити так звані «мішені» маніпулятивного впливу.

Ключові слова: шахрай, обман, зловживання довірою, маніпуляція.

Аналіз негативних процесів, що відбуваються в економічній сфері діяльності держави, звертає увагу на те, що в даний час йде кількісне і якісне перетворення злочинності, і, серед економічних злочинів особливе місце належить шахрайству (у сфері злочинних посягань шахраїв сьогодні опинилася підприємницька діяльність (середній бізнес, торгівля, сфера обслуговування, фінансова і банківська сфери)). Шахраїв об'єднує декілька загальних рис: широке використання злочинцями психологічних методів дії на свої жертви; жертва не знає про справжню мету злочинця; жертва добровільно, без жодного усвідомлюваного нею примусу, віддає необхідні злочинцю цінності; використання шахраями так званих «підставних» – начебто «випадкових» людей, які опинилися на місці скоєння злочину; у більшості випадків шахраї «працюють» групою з чітким розподілом ролей; нечасте використання шахраями додаткових складних пристроїв. Більшість злочинців-шахраїв має дар уяви, використовує сугестивний вплив та вміння переконувати людей і до особистих їх якостей належать хитрість, брехливість, уміння зацікавити собою, знання способів фальшування документів, вміння себе подати, мають певні знання в галузі психології; уміють добре спостерігати, мають швидку реакцію на швидкозмінну обстановку, також використовують можливості перевтілення, можуть встановлювати контакти з людьми різних типів, обирають відповідну манеру поведінки. Зовнішньо – це комунікабельні, балакучі люди, спроможні швидко привернути до себе увагу інших людей, зацікавити їх, увійти в довіру, створити приємне враження надійної або потрібної людини. Рівень розумового розвитку

сучасного шахрая вищий середнього (більшість із них мають вищу й середню спеціальну освіту); досить значний обсяг знань, широта поглядів, розмаїтість інтересів, постійно підвищують рівень знань, особливо в тих сферах, з якими пов'язана їхня злочинна діяльність. За темпераментом шахраї належать в основному або до сангвініків, або до холериків, оскільки характерним для них є рухливість, легка пристосовність до швидкозмінних умов життя, контактність, комунікабельність, відсутність скутості під час зустрічі з новими людьми, відсутність афектних дій. Вони мають сильно виражені вольові якості, що виявляється, зокрема, у терплячості й заповзятості в досягненні мети, активності, наполегливості й рішучості, енергійності; характеризуються постійним пошуком тих видів діяльності, у яких найповніше зможуть проявитися їхні здібності, уміння й навички, а основним складником шахрайських маніпуляцій є обман - свідомий вольовий акт, спрямований на досягнення визначеної мети. Аналіз особливостей взаємодії жертви та злочинця вказує на те, що шахрайство характеризується високим рівнем конфліктності, але конфліктності своєрідної, яка жертвою, як правило, не усвідомлюється. При цьому більше переваг у рефлексії при конфліктній взаємодії злочинця з жертвою саме на боці шахрая.

У свідомості одночасно співіснують два суперечливі комплекси уявлень, один із них – комплекс правильного відображення дійсності, який необхідно приховати, інший – комплекс неправильних уявлень, який, навпаки, треба оприлюднити жертві злочину, оскільки шахрай, усвідомлюючи хибність повідомлюваної жертві злочину інформації, свідомо вводить її в оману, використовуючи при цьому різноманітні не тільки форми шахрайського обману, а й інші маніпулятивні техніки. В кримінальному праві обман розуміється як інформаційно-інтелектуальний вплив однієї людини на свідомість і волю іншої і завжди розрахований на відповідну поведінку, тобто обманюють, головним чином, не стільки, щоб увести в оману, як для того, щоб схилити обманованого до визначеної поведінки. Обман -це спосіб впливу на людську психіку, що полягає в навмисному введенні в оману іншої особи чи в підтримці вже наявної в неї омани шляхом передачі невідповідної дійсності інформації чи умовчання про різні факти, речі, явища, дії з метою схилити до визначеної поведінки. Іншим способом шахрайства ст. 190 КК України називає зловживання довірою. Зловживання довірою відрізняється не меншою, ніж обман, різноманітністю у своєму змістовому вияві, певною мірою саме цим можна пояснити різочу відмінність у визначенні цього поняття. Зловживання довірою як способом шахрайства, необхідно розуміти навмисні дії злочинця, спрямовані на введення потерпілого в оману з використанням виниклих чи існуючих на основі особистих чи інших довірчих із ним відносин, з метою вилучення й спрямування на свою

користь чи користь інших осіб його майна чи придбання права на майно. Дії шахрая полягають в тому, щоб знайти потенційну жертву, відокремити із натовпу і, по суті, “обробити” її. Пошук жертви здійснюється методом візуальної психодіагностики, простіше – через зовнішній вигляд людини, встановлення внутрішніх властивостей і настроїв, а візуальну психодіагностику шахрай переважно здійснює на інтуїтивному рівні. Як зазначав О.О. Данилов, шахрай, спілкуючись із жертвою, для досягнення успіху завжди тримається таких основних правил: 1) говорить про те, що його жертва хоче слухати; 2) говорить менше, аніж слухає, але інколи, навпаки, значною кількістю слів маскує свої наміри; 3) ніколи не сперечається; 4) легко визнає свою неправоту, якщо це може призвести до успіху; 5) старається зразу добитися від співрозмовника згоди у незначних питаннях, переходячи потім до серйозних; 6) демонструє щирю радість і зацікавлення спілкуванням, називаючи людину на ім’я, усміхаючись, виражаючи своє добре ставлення; 7) підтримує в людині усвідомлення її значимості.

Обман, брехня – один з основних ознак маніпуляцій, особа сама віддає, і ще майже просячи прийняти його в дар - ось це більше схоже на маніпуляцію, якщо ж просто взяли і відібрали в людини силою або змусили його щось зробити – це не маніпуляція. Сьогодні поняттям, що відображають механізм прихованого психологічного примусу, виступає маніпуляція («маніпулятивний вплив», «психологічні маніпуляції», «маніпулювання», «міжособистісні маніпуляції», «маніпуляції особистістю») – процес цілеспрямованого використання різних специфічних способів і засобів зміни (модифікації) поведінки жертви злочину, її мети, бажань, намірів, відносин, установок, психічних станів й інших її психологічних характеристик в інтересах шахрая, які могли б не відбутися, якби потерпілий знав у достатньому обсязі, дані, що характеризують ситуацію, зокрема – які способи застосовувалися щодо нього, чи з якою метою їх використовували. Маніпуляція – вид психологічного впливу, який використовується для прихованого впровадження в психіку жертви цілей, бажань, намірів, відносин або установок маніпулятора, не збігаються з актуально існуючими потребами жертви. Це приховане управління людьми і їхньою поведінкою. У найширшому сенсі, маніпуляція – це будь-який особистісний вплив на кого або на що-небудь. Таке розуміння широко транслюється в НЛП, де стверджується, що маніпулюють все і завжди. Маніпулятор привласнює собі право вирішувати за адресата впливу, тому робити і прагне вплинути на його цілі в своїх інтересах. Дослідження віктимологічних особливостей шахрайського обману дозволило виявити так звані «мішені» маніпулятивного впливу (психічні структури, на які здійснюється вплив шахраєм), головними серед яких є: матеріальна зацікавленість жертви (а не корисливість, як

часто вважають); споживацькі інтереси (придбання товарів, отримання послуг, відновлення здоров'я); так звані «благородні спонукання» (співчуття, бажання допомогти, щедрість); особисті почуття (прихильність, симпатія); особистісні властивості (корисливість, жадібність, навіюваність, довірливість, честолобство, самовпевненість, цікавість). Таким чином, маніпуляція – це обман, примус людини до прийняття не вигідного для нього рішення. Особливість маніпулятивного впливу полягає в тому, що сам факт маніпуляції відразу не розкривається, може пройти досить тривалий час, перш ніж стає зрозуміло, що людина, начебто самостійно приймаючи рішення, діяв в чужих інтересах.

Список використаних джерел

1. Шуляк Ю. Л. Кримінальна відповідальність за шахрайство: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2011. 20с.
2. Кравченко О. В. Психологічні особливості шахрайства: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. Х., 2005. 21 с.

Кулакова Наталія Володимирівна,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Анотація. В тезах досліджується проблеми правової охорони об'єктів культурної спадщини в Україні; аналізується законодавство, яким передбачається та гарантується охорона культурної спадщини.

Ключові слова: культура, культурне надбання, культурна спадщина, культурні цінності, охорона, культурної спадщини, об'єкти охорони культурної спадщини, організовані злочинні групи, організована злочинність.

Summary. This article examines the basis legal protection of cultural heritage of Ukraine; analyses legislation, which provides and guarantees the right on protection of cultural heritage, organized crimes groups, organized crime.

Keywords: culture, cultural asset, cultural heritage, cultural property, legal protection of cultural heritage, subjects of cultural heritage.

Комплексне розв'язання проблеми охорони об'єктів культурної спадщини можливе при спільній діяльності світової спільноти на основі застосування запобіжних заходів, що передбачені національними та міжнародно-правовими актами. Сьогодні діє система